

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A fiatalkori bűnözés a gyűlölet-bűncselekmények tükrében

Szerző:

dr. Balogh Adrienn

Miskolc, 2018. május 04.

Bevezetés

„Az, hogy kik vagyunk, és hogyan viszonyulunk a világhoz, sokkal inkább meghatározza, hogy milyen felnőtté válnak a gyerekeink, mint az, hogy mennyit tudunk a gyereknevelésről.”

(Brené Brown)

Egy amerikai tanítónő, Jane Elliott - a rasszizmus elleni harc egyik elkötelezett híve - érdekes kísérletet végzett 1968-ban az akkori osztályán.¹ Egyik reggel bement a gyermekekhez és azzal a „tudományos” ténnyel állt elő, miszerint a kék szemű emberek felsőbbrendűek, a barna szeműek pedig agresszívek és buták.

Az osztály gyermekeinek a viselkedése rögtön megváltozott, a kék szeműek elutasítóak lettek a barna szemű társaikkal szemben. Elliott mindezt azzal fokozta, hogy a barna szeműeknek még egy megkülönböztetést szolgáló gallért is viselniük kellett és nem játszhattak a kék szemű társaikkal a szünetekben az udvaron.

„Amint kialakult a hierarchia a felsőbb- és alsóbbrendűnek titulált gyerekek között, a tanítónő megfordította ezt: azt mondta, rosszul tudta, és valójában éppen fordítva van, a kék szeműek az alsóbbrendűek és a barna szeműek a felsőbbrendűek.”² A barna szeműek nem is szalasztották el az alkalmat, hogy bosszút álljanak a kék szemű társaikon.

A tanítónő a kísérlet leírásában maga is döbbenetesen rögzítette, hogy még a legokosabb és a korábban társaikkal együttműködő gyermekek is mennyire kegyetlenné tudtak válni. A nap végén természetesen fellebbent a fátyol és közölte a gyermekekkel, hogy mindez csak egy kísérlet volt. Ezzel szerette volna megmutatni az osztálynak, hogy mennyire rossz dolog is az előítéletesség, a kirekesztés, ennél azonban messzebb jutott.

¹Ruszkai Szilvia: Jane Elliott hírhedt kék szem/barna szem kísérlete
<http://www.onlinepszichologia.hu/blog/blogpost/138> (megtekintés időpontja: 2018. 03. 13.)

²Ruszkai (megtekintés időpontja: 2018. 03. 13.)

A későbbiekben ez a kísérlet lett számos szociálpszichológiai kutatás alapja, ugyanakkor sok támadás is érte emiatt a kitalálót. Azzal kritizálták, hogy potenciális veszélyt jelentett a gyermekekre, mert lehet, hogy éppen ennek a traumának a hatására váltak a későbbiekben előítéletessé.

A kísérlet után jó néhány évvel osztálytalálkozót szerveztek és ismét átbeszélték az akkor történeteket. Szerencsére a negatív „szájíz” elmaradt, de az egyik férfi elmondta - aki a játékban az egyik legkegyetlenebb fél volt - hogy nagyon szégyellte az akkor történeteket. Nem értette, hogyan lehetett ennyire elutasító azokkal az emberekkel, akikkel pár órával azelőtt még nagyon jól megvolt. Elliott bírálóit azonban ez sem győzte meg, mert véleményük szerint a felnőtt emberek „már könnyedén elfedhetik valódi érzéseiket az esettel kapcsolatban, ahogyan az előítéletességgel kapcsolatos attitűdjeiket is elrejthetik, így nem mérhető fel valójában, hogy lett-e negatív következménye a kísérletnek a gyerekek személyiségfejlődésére nézve”.³

Ez a kísérlet is jól bizonyítja, hogy az emberi viselkedésre mennyire negatívan hat a megbélyegzés, az elutasítás. S bár nem okozott érzelmi törést annak alanyaiban, ugyanakkor az azt követő jó pár évvel is emlékeztek rá, sőt volt, aki szégyellte magát az akkor történetekért. Az ilyen és ehhez hasonló cselekmények körbeveszik és megmérgezik életünket. „*Rohadt magyar megöllek! - súlyosabb büntetést kaptak a rasszista támadók*”⁴, „*Zsidó származása miatt vertek meg egy középkorú férfit*”⁵, „*Elfogták a Debrecenben megvert roma férfi támadóit*”.⁶ Napi szinten lehet olvasni az előítéletes indokkal elkövetett bűncselekményekről a sajtóban.

Az előítéletes indokkal elkövetett bűncselekmények nem csak megbotránkoztatják az embereket, hanem könnyebben felkavarják a társadalmi indulatokat, meghatározva ezzel az általános közhangulatot. Nem véletlen, hiszen nem csak az áldozat felé hordoz üzenetet, hanem azon csoport tagjai irányába is, akihez az elkövető szerint - akár valósan, akár vélten - a sértett tartozik. Ezek a bűncselekmények nem csak az egyént, hanem egy teljes csoportot, tágabb értelemben pedig a teljes társadalmat érintik, így „emberi jogi szempontból is megkülönböztetett figyelmet érdemelnek, hiszen

³Ruszkai (megtekintés időpontja: 2018. 03. 13.)

⁴http://hvg.hu/itthon/20130207_Rohadt_magyar_megollek_sulyosabb_buntet (megtekintés időpontja: 2018. 02. 20.)

⁵<http://frissvideok.hu/hirek/151171-video-zsido-szarmazasa-miatt-vertek-meg-egy-kozepkoru-ferfit> (megtekintés időpontja: 2018. 02. 20.)

⁶http://index.hu/belfold/2012/06/14/elfogtak_a_debrecenben_megvert_roma_ferfi_tamadoit/ (megtekintés időpontja: 2018. 02. 20.)

az egyenlőség, a diszkrimináció tilalma elveinek súlyos sérelmével járnak”.⁷ Az elkövető cselekményével szimbolikus üzenetet kíván küldeni egy csoport tagjai felé, kifejezve ezzel nemkívánatos létüket: „az áldozattal nem, mint személlyel, foglalkozik, hanem annak személyiségét néhány tulajdonságára redukálja.”⁸ Ez kiváltképpen bomlasztóan hat a társadalomra, ugyanis azt közvetíti a csoport tagjai számára, hogy annak bármely tagja, bármikor áldozattá válhat.

Általában elmondható, hogy bűncselekmény áldozatának lenni hatalmas trauma. Az előítélettel elkövette cselekmények áldozatai azonban még kiszolgáltatottabb helyzetben vannak, hiszen olyan tulajdonságuk (identitásuk) miatt éri támadás őket, melyről nem tehetnek és melyen nem is tudnak változtatni. Kutatások bizonyították, hogy az ilyen jellegű támadásokat elszenvedőknek több időre van szükségük a történetek feldolgozására, s amennyiben a szükséges védelem elmarad, az egyén még kiszolgáltatottabbnak érezheti magát.⁹ Dolgozatomban néhány alapfogalom és alkalmazási nehézség tisztázása után arra szeretnék rávilágítani, hogy mennyire súlyos hatásai lehetnek az ilyen jellegű cselekményeknek, ha azt fiatalok követi el vagy éppen annak áldozata. Rögtön leszögezem, hogy dolgozatomban a fiatalok kifejezésén a szociológiai kutatások tekintetében a 18. év alattiakat értem, míg a felhasznált jogesetek tekintetében a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 105. §-ban¹⁰ rögzítetteket veszem alapul.

A gyűlölet-bűncselekmények témája - ha lehet ilyen abszurd kifejezéssel élni ebben az esetben - a szívemhez nőtt és minél többet foglalkozom a témával, annál inkább beigazolódni látszik, hogy a fiatalok személeteségének megváltoztatása nélkül ez a harc nem nyerhető meg. Pontosan ők azok a korosztály, akikre ezek a bűncselekmények a legkártékonyabb hatással vannak.

⁷Dinók Henriett Éva: 'A gyűlölet-bűncselekmények, különösen a közösség tagja elleni erőszak kapcsán felmerülő jogalkalmazási nehézségek' In: *Fundamentum*, 2013/3. 93. o.

⁸Utasi Judit: 'A gyűlöletbűnözés háttere'. In: *Kriminológiai Tanulmányok*. 48 (2011), 116. o.

⁹Átol Dorottya - Dombos Tamás - Jovánovics Eszter - M. Tóth Balázs - Pap András László - Udvari Márton: 'Közösség tagja elleni erőszak, Alternatív kommentár' In: *Fundamentum* 2013/3. 79. o. (Az Amerikai Pszichológiai Társaság kutatása alapján - American Psychological Association: *Hate crimes today: An age-old foe in modern dress, Psychology examines the issues*, Washington, 1998.)

¹⁰Btk. 105. § (1) Fiatalok az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. (2) E törvény rendelkezéseit a fiatalokúakra a jelen fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ebből következően megjegyzendő, hogy felnőtt korú személy alatt a már 18. életévét betöltött személyt fogom érteni.

1. Megtévesztő definíció

1.1. A fogalmi elemek tisztázása

Maga a kifejezés az Amerikai Egyesült Államokból származik az 1960-as évekből. Abból az időszakból, amikor a polgári jogi mozgalmak megerősödtek, melyek fő célja a fehérek és feketék között fennálló jogi egyenlőtlenség és a feketékkel szembeni faji megkülönböztetés megszüntetése volt. Angolul „*hate crime*”, de egyre gyakoribb a „*bias motivated crime*”, vagyis az előítélet által motivált bűncselekmény” kifejezés.¹¹

Hosszú múltja ellenére azonban le kell szögeznünk, hogy a mai napig nem beszélhetünk egy egységes gyűlölet-bűncselekmény definícióról. Felismerési nehézsége és gyakorlati problémái alapvetően ezekre a hiányosságra vezethetők vissza. Az általában elfogadott és alkalmazott definícióknak ugyanakkor van néhány lényegi vonása, melyek segítenek eligazodni az ilyen jellegű bűncselekmények megkülönböztetésében.

A nemzetközi szervezetek közül az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) által kidolgozott fogalom a legelfogadottabb. A hazai gyűlölet-bűncselekményekkel foglalkozó szakemberek is ebből a fogalomból indulnak ki. Az EBESZ meghatározása szerint: „gyűlölet-bűncselekmény minden olyan bűncselekmény, ideértve a személy- vagy vagyon elleni bűncselekményeket, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak valamely közös tulajdonság (pl.: faji hovatartozás, nemzeti vagy etnikai származás, nyelv bőrszín, vallás, nem, kor, értelmi vagy testi fogyatékoság, szexuális irányultság vagy más hasonló tulajdonság) által meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, vagy e csoporthoz fűződő kapcsolata áll.”¹²

Legegyszerűbben tehát azt mondhatjuk, hogy a gyűlölet-bűncselekmények azok a bűncselekmények, melyeket előítéletes indokból, motivációból követnek el. Mindig van továbbá egy alapbűncselekmény,

¹¹Jovánovics Eszter: 'Gyűlölet vagy előítélet? Szavak vagy tettek?' In: *Bűnügyi Szemle* 2013/12. 69. o.

¹²Mi a gyűlölet-bűncselekmény? <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime> (megtekintés időpontja: 2018. 01. 22. napján)

melyhez kapcsolódik az előítéletes indíték. Specifikumát - amivel gyűlölet-bűncselekménnyé alakul - az alapbűncselekményhez kapcsolódó járulékos elemként jelentkező előítélet motiváció adja meg.

Amennyiben alkalmazzuk a bűncselekmények felosztására azon egyszerű kategóriát, miszerint vannak érdek- és indulatvezérelt bűncselekmények, akkor a gyűlölet-bűncselekmények ezen utóbbi kategória egy speciális csoportját jelentik. Megtévesztő lehet a laikus számára az elnevezésben szereplő 'gyűlölet' kifejezés. A hangsúly nem azon van, hogy valaki gyűlölettel (dühből) követi-e el ezeket a cselekményeket, hanem azon, hogy előítéletes indítékből (motivációból). Nem szükséges, hogy az elkövető személy szerint gyűlölje, vagy akár csak ismerje áldozatát. Az ilyen jellegű cselekmények áldozatai rendszerint véletlenszerűen kerülnek kiválasztásra, így az elkövető nem is táplálhat áldozata irányába személyes érzéseket. A motiváció ebben az esetben egy tartósan meglévő, nem szituatív eredetű, negatív érzelmi töltet, amit az elkövető tetteivel az áldozatára vetít.

Az elkövető cselekményét két lényeges elem mozgatja. Az egyik, hogy előítélettel viseltetik egy adott csoport iránt, melyhez tartozókat alacsonyabb rendűeknek bélyegzi valamely közös, lényegi tulajdonságuk alapján. A másik, hogy vélelme szerint a sértett ehhez a csoporthoz tartozik vagy kapcsolatban áll vele. Közömbös, hogy a sértett ténylegesen a csoport tagja-e vagy sem, hiszen itt az elkövető percepciója a (per)döntő jelentőségű. Az elkövető cselekményével azt üzeni, hogy a csoport vele nem azonos rendű, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy nem kívánja őket emberszámba venni.¹³

1.2. A „magyar” gyűlölet-bűncselekmények és azok jogalkotás technikai bemutatása

A gyűlölet-bűncselekmény, mint kifejezés a magyar büntetőjogban egyfajta gyűjtőfogalomként használatos. A hazai jogtudomány már szakkifejezésként aposztrofálja, mely valójában egyfajta szociológiai vizsgálódás eredményeként született meg. Amíg a klasszikus dogmatikai felosztás védett jogi tárgyak szerint sorolja csoportokba az egyes deliktumokat, addig ebben az esetben a megkülönböztetés a speciális motiváción alapul. A kifejezés tehát egybefoglalja azon bűncselekményeket, melyeket valamely előítéletes indítékből követtek el. A Büntető Törvénykönyvről

¹³ Jovánovics *i.m.*, 71. o

szóló 2012. évi C. törvényben (Btk.) magával a kifejezéssel nem találkozhatunk, ugyanakkor annak magyarázatában már olvasható.

Természetesen nincs egységes álláspont tekintetben sem, hogy mely bűncselekmények tartoznak a fogalom alá. Számos hazai szerző foglalkozik a gyűlölet-bűnözés jelenségével és egységesnek látszik az álláspont abban, hogy legszorosabb értelemben egyetlen *sui generis* gyűlölet-bűncselekmény tényállás van a hatályos Btk.-ban, ami nem más, mint a 216. §-ban szabályozott közösség tagja elleni erőszak. Ezen tényállás az 1978. évi IV. törvény - hosszú szabályozási utat bejárt - 174/B. §-ában került szabályozásra, ugyanezen elnevezéssel.

Kovács Gyula értelmezésében két klasszikus értelemben vett gyűlölet-bűncselekmény létezik, a fentebb említett közösség tagja elleni erőszak, valamint a közösség elleni izgatás (a hatályos Btk. 332. §-ban szabályozott közösség elleni uszítás). Emellett megjelenhet például még a 142. §-ban szabályozott népiirtás, a 144. §-ban rögzített apartheid, a 160. §-ban található emberölés, a 164. §-ban szabályozott testi sértés vagy további, aljas indokból elkövetett cselekmények is.¹⁴ Mészáros Ádám tanulmányában a „fő” tényállás, a közösség tagja elleni erőszak mellett még kifejezetten az apartheidet és a népiirtást nevesíti.¹⁵ Dombos Tamás a fentiekben túlmenően a 333. §-ban foglalt nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadását, a 335. §-ban szabályozott önkényuralmi jelképek használatát és a 334. §-ban található nemzeti jelkép megsértését is ide sorolhatónak tartja. Kiemeli azonban az aljas indokból történő elkövetést, mint minősített esetet, valamint a büntetés kiszabás során súlyosító körülményként történő értékelés lehetőségét is.¹⁶

1.3. Beazonosítási szempontok

A gyűlölet-bűnözés által produkált magatartásformák felszámolása egy demokratikus állam alapvető követelménye kell legyen. Nem csak a már felnőtt, de a felnövekvő generációk számára közvetítendő

¹⁴Dr. Kovács Gyula: 'Néhány ajánlott kriminálmetodikai szempont az úgynevezett gyűlöletbűncselekmények nyomozásához'. In: *Magyar Bűnüldöző*, 2011/2., 24-40. o. http://www.bunuldozok.hu/Data/Sites/1/teljes_3_szam.pdf (megtekintés időpontja: 2018. 02. 21.)

¹⁵Mészáros Ádám: 'A rasszizmus elleni büntetőjogi fellépés lehetőségei, különös tekintettel az Interneten történő elkövetés problematikájára'. In: *Jogelméleti Szemle*, 2003/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros16.html> (letöltve 2015. augusztus 30.)

¹⁶Dombos Tamás: 'Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon Jogi szabályozás, statisztikai adatok, sértetti csoportok' <http://gyulotellen.hu/szakmai-anyagok> (letöltés ideje 2015. augusztus 18.)

minták miatt is. A (büntető)jog nyelvére azonban nem egyszerű feladat lefordítani az ilyen jellegű cselekményeket, így azokra reflektálni, jogszabályt alkotni sem könnyű. A gyűlölet-bűncselekmény kategóriájába esetlegesen tartozó tényállások többféle módon is beazonosíthatóak, melynek rövid bemutatására Amberg Erzsébet csoportosítását alkalmaztam.¹⁷ Ez jól megmutatja a probléma sokrétűségét, kezelésének nehézségét. Még egy adott ország jogrendszerén belül is egyszerre többféle megoldással találkozhatunk.

a) Legegyszerűbb felismerési mód, ha magából a bűncselekmény normaszövegéből indulunk ki, azt vizsgálva, hogy a tényállás „kifejezetten nevesíti-e bizonyos csoportok, azok tagjai vagy vélt tagjai elleni előítélet fennállását motívum vagy célzat formájában”.¹⁸ Ebben az esetben külön tényállás megalkotására kerül sor. Tipikusan ide sorolható a közösség tagja elleni erőszak, a közösség elleni uszítás, népirtás és az apartheid.

Amennyiben ragaszkodunk ehhez a szoros értelemben vett kategóriához, úgy véleményem szerint a népirtás és az apartheid elkövetési magatartásai túl specifikusak, azok inkább nemzetközi jogi szempontból értékelhetőek. A törvényben való elhelyezkedése is ezt igazolja, hiszen az emberiség elleni bűncselekmények között található meg, tehát „átfogóbb” támadások ellen nyújtanak védelmet.

Problematikusabb lehet a közösség elleni uszítás deliktumának megítélése a klasszikus gyűlölet-bűncselekmény, a közösség tagja elleni erőszak tényállásának szempontjából. A közösség elleni uszítás kvázi előkészületi cselekmény a gyűlölet-bűncselekmények tükrében, hiszen az lényegében az erőszakra való felhívást szankcionálja.¹⁹

b.) Áttételes védelmet nyújthatnak a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadását, az önkényuralmi jelképek használatát, illetve a nemzeti jelkép megsértését szankcionáló tényállások. Ezek szövegében nem került egyértelműen rögzítésre, hogy mely csoporthoz tartozó személyeket kíván védelemben részesíteni a jogalkotó.

¹⁷ Amberg Erzsébet: 'Gondolatok a gyűlölet-bűncselekmények rendszeréről'. In: *Pécsi Határőr*. XIV (2013) 441.o. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/amberge.pdf> (letöltve 2015. szeptember 09.)

¹⁸Uo., 442.o.

¹⁹ Jovánovics: *i.m.*, 71.o.

A „jelkép-bűncselekmények” tekintetében absztrakt értelemben jut csak kifejezésre az, hogy a jogalkotó a diktatúrák áldozatainak emberi méltóságát, kegyeleti jogukat kívánja védelemben részesíteni. Ugyanakkor mégsem tartoznak ezek a cselekmények sem a szoros értelemben vett gyűlölet-bűncselekmények kategóriájába, ugyanis itt is hiányzik az egyik alapvető fogalmi elem, az alapbűncselekmény.

c.) A legáltalánosabban pedig azt mondhatjuk, hogy minden tényállás a gyűlölet-bűncselekmények kategóriájába tartozhat, ahol az alapcselekmény elkövetését az előítélet motiválhatja. Ez két módon jelenhet meg és kerülhet értékelésre, egyrészt az aljas indokból (vagy célból) történő elkövetés minősített eseti kategóriáján belül, másrészt - ahol a minősített esetek között nem kerülhet értékelésre úgy a - büntetés kiszabása során, súlyosító körülményként.

Az egyes tényállásoknál minősített esetként rögzített „aljas indokból vagy célból” történő elkövetés megjelenik a 160. §-ban szabályozott emberölés, a 304. §-ban szabályozott jogellenes fogvatartás, a 194. §-ban szabályozott személyi szabadság megsértése, illetve a 164. §-ban rögzített testi sértés tényállásainál is. A 3/2013. Büntető jogegységi határozat értelmében az aljas indokból vagy célból elkövetett (emberölésen) cselekményen az erkölcsileg elvetendő motívumból fakadó, valamint ilyen célból megvalósított cselekményeket kell érteni.²⁰ Korábban - az emberöléssel kapcsolatban - a Legfelsőbb Bíróság ki is fejtette határozatában, miszerint az erkölcsileg elvetendő motívumból fakadó cselekmények esnek e minősítés alá, mivel valamely eltérő nemzeti, népi, faji vagy vallási csoporthoz tartozás miatt más megölése - morális, etikai szempontból tekintve is - olyan mértékben elvetendő, amely megalapozza az aljas indokból elkövetett emberölés büntetésében való minősítést.²¹

Előítéletes indokkal elkövethető bűncselekmények közül - ahol az aljas indokból történő elkövetés sem jelenik meg a minősített körülmények között - kiemelendő a 222. §-ban szabályozott zaklatás, vagy a 339. §-ban szabályozott garázdaság. Itt az előítélet motivációt a büntetés kiszabásakor szükséges értékelni súlyosító körülményként a Btk. 80. § (1) bekezdése alapján. Ez a kötelezettség azt jelenti a bíróságok számára, hogy a büntetés kiszabás során figyelembe vehető valamennyi alanyi

²⁰3/2013. Büntető jogegységi határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelméről (II. pontjának 3. alpontja)

²¹BH1995.261. Valamely eltérő nemzeti, népi, faji vagy vallási csoporthoz tartozás miatt más megölése az aljas indokból elkövetett emberölés büntetését valósítja meg

és tárgyi tényt felderítsék, és azt a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék.²² Fontos megemlíteni, hogy a speciális motívumot minősített esetként és súlyosító körülményként egyszerre értékelni nem lehet, figyelemmel az egyik legfontosabb büntetőjogi alapelvre, a *ne bis in idem* elvre, a kétszeres értékelés tilalmára.

1.4. Valóban szükséges-e a gyűlölet-bűncselekmények kiemelt büntetőjogi kezelése?

Azt, hogy egy adott állam milyen formában megjelenő védelmet biztosít a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben, nyilvánvalóan számos tényező befolyásolhatja. Ezek a tényezők azonban negatív és pozitív irányba is befolyásolhatják a szabályozást. Előbbi azért veszélyes, mert elveszíti azt a lényegi indokot, amiért megkülönböztetett indokkal szükséges foglalkozni ezzel a kérdéssel. Utóbbi pedig azért fontos, mert egy szabályozás sikeressége abban is felmérhető, hogy a felnövekvő generációk, a fiatalok erkölcsi mércéjébe mennyire tud az beépülni.

Itthon is, de főként az amerikai szakirodalomban számos kritikusa van a kiemelkedő jogi szabályozásnak.²³ James B. Jacobs álláspontja alapján a politikusok hajlamosak a hasonló jellegű problémákat saját politikai törekvéseik, céljaik eléréséhez felhasználni; vagy eltúlozzák vagy éppen ellenkezőleg, elhallgatják azokat. Hosszútávon mindkettő nagyon rombolóan hat a társadalomra. Ez ugyanis nem csak az áldozatok problémáját degradálja le, hanem a társadalom felnövekvő tagjainak is rossz példát mutat. Agresszívvé vagy apatikussá teheti őket a jelenséggel kapcsolatban.

Jacobs Kimberly Potterral közös tanulmányában azt is hangsúlyozza, hogy a kiemelt szabályozás azért is veszélyes, mert a jogalkotó úgy érezheti, tett valamit az ilyen bűncselekményekkel szemben, miközben valós intézkedések nem történnek. „Vitatják, hogy azonos magatartásokat eltérően kellene megítélni a különböző motivációk miatt, hiszen kérdéses, hogy a gyűlölet-bűncselekmények valóban rosszabbak vagy súlyosabbak, mint az egyéb antiszociális okokból elkövetett hasonló bűncselekmények”.²⁴

²²56/2007 BK vélemény - A büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről

²³Korinek László: *Kriminológia I-II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. II. kötet 128-129. o.

²⁴Uo.

A súlyos és valóban tényleges veszélyt rejtő kritikák ellenére azt gondolom, hogy az ilyen típusú bűncselekmények kiemelt büntetőjogi kezelést érdemelnek. Egy demokratikusan működő jogállam alapvető kötelezettsége a sérülékeny, előítéllettel sújtott társadalmi csoportok védelme. Az egyenlő bánásmód követelménye, azaz a diszkrimináció tilalma az állami működés egyik alapköve. Az Alaptörvény XV. cikke kimondja, hogy az alapvető jogok mindenkit különbségtétel nélkül megilletnek, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel kell segítenie. Az Alaptörvény több szempontot is kiemel (nem, faj, szín, vallás, fogyatékoság stb.), melyek tekintetében tilos a diszkrimináció. Ebből adódóan alapvető büntetőjogi igény is, hogy amennyiben valakit ilyen tulajdonság miatt ér támadás, az szankcionálásra kerüljön. A szabályozásnak azonban a hatékonyság mentén kell, vagyis kellene mozognia. A kérdést önmagában nem fogja orvosolni, ha a jogalkotó a társadalmi intoleranciát szabályozás alá vonja. A probléma ennél mélyebb gyökerű, amit a sikeresség érdekében megismerni szükséges. Az állam szabályozási igényének a büntetőjogi igényen túl kell nyúlnia, nevezetesen a megelőzésig. Ez pedig széleskörű társadalmi párbeszéd nélkül nem valósítható meg. Fel kell térképezni a valós problémákat, kielemezni és ezekre reflektáló jogszabályt alkotni. Nem szabad minden további feladat elvégzését és megoldását a jogalkalmazásra bízni, ugyanis a valós problémára koncentrááló jogalkotással nyilvánvalóan a jogalkalmazás is hatékonyabb.

A kiemelt kezelés mellett szól, hogy a gyűlölet-bűncselekmények elkövetése során nem csak a konkrét sértettet éri hátrány, hanem áttételesen egy egész csoportot. Potenciális áldozattá bélyegzi annak minden tagját. A csoporton belül eluralkodik a „büntetlenség érzetének” félelme, mely tovább erősíti a negatív hangulatot. Elszaporodásukkal felbolydítják, bomlasztják a közhangulatot, tehát az alapvető emberi jogok tiszteletére épülő, demokratikus társadalmi együttélést kívánják földbe tiporni.

A legszűkebb értelemben vett indokként pedig az szolgálhat, hogy az ilyen jellegű támadást elszenvedett személyt nagyobb trauma ér. Identitásában éri a sérelmes behatás, olyan tulajdonsága miatt melyről nem tehet, melyen nem változtathat. Egy fiatalkorúnak - aki amúgy is küzd a kamaszkor nehézségeivel - kétszer olyan nehéz feldolgozni, mint egy felnőtt korba lépett sértettnek. Az ilyen korban fennálló bizonytalanságait erősíti.

Mindezen - a szakemberek között is általánosan elfogadott - indokokon túlmenően további két lényeges tényezővel támasztanám még alá a kiemelt szabályozás indokoltságát. Azzal, hogy egy állam - valamely jogtechnikai megoldással - kiemelten kezeli az ilyen indokkal elkövetett bűncselekményeket, egyértelmű üzenetet küld a - potenciális - elkövetők felé. Az előítéletes célzatú bűncselekményeket kiemelten figyeli, tehát egy szimbolikus bűncselekményre szimbolikus üzenetet ad.

Tény, hogy nem minden esetben szolgálhat ez jó megoldással, éppen ezért kell, hogy felkeltsük vele azt a társadalmi érdeklődést, ami magát a megelőzést is szolgálhatja.

Szternák György egy szakmai cikkében írja, hogy a szélsőséges szervezetek betiltása nem lehet jó megoldás, helyette az okokat kell felkutatni és megszüntetni. „Megelőzése érdekében célszerű idejében felismerni, javítani és megszüntetni a szociális-, a vallási-, a kisebbségi-, az ideológiai- és más természetű nézetkülönbségi jelenségeket.”²⁵ Nagy általánosságban elmondható, hogy egy államnak hangsúlyt kell fektetnie a bűncselekmények megelőzésére is. A gyűlölet-bűncselekményeknél ez különösen igaz, ugyanis társadalmi bomlasztó hatása hosszútávon még nagyobb veszélyeket rejthet magában. A hatékony védekezést az előítélet motiválta bűncselekmények tekintetében a jövőre nézve egyértelműen a megelőzésben látom, főként abban, hogy tudatosítjuk a felnövekvő generációkban ennek kártékony hatását. A fiatalabb generációk eleve fogékonyabbak a negatív és veszélyes ideológiák iránt, amik kihasználják kamaszkori bizonytalanságukat. Megelőzés nélkül velük szemben a siker garantáltan elmarad.

2. Az előítélet, mint társadalmi probléma vizsgálata

A II. világháborút követően a társadalomtudósok vizsgálódásának középpontjába került azon kérdés, miszerint hogyan történhetett meg az a sok szörnyűség és borzalom, ami a fasiszmus térhódításának köszönhető. Hogyan tudott egyáltalán egy eszme addig jutni a XX. században, hogy milliók halálát okozza. Az előítélet-kutatások normatív kezdetei egyértelműen Theodor Adorno és Gordon Allport nevéhez köthetőek.

²⁵Szternák György: 'Szélsőséges, erőszakos szervezetek, mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmakban.' In: *Szakmai Szemle*. 2007/3., 79. o.

2.1. Theodor Adorno F-skálája

„Adorno és munkatársai a nevezetes F- (fasizmus-) skála megalkotásával a tekintélyelvű személyiség tünet-együttesét írták le. Adorno és munkatársai - pszichoanalitikus orientációjuknak megfelelően - a személyiségben, a neveltetésben keresték az okokat.”²⁶ Oly módon határozták meg mindezt, hogy ha a világról alkotott általános képünk - önértékelésünk - valamilyen sérülést szenved és magunkat gyengének érezzük, úgy egy tekintély árnyékában ismét nagynak és hatalmasnak érezhetjük magunkat. Kutatásuk során arra jöttek rá, hogy ha az emberek a politikai attitűdöket és ideológiákat nem véletlenszerűen választják ki. Az antiszemitizmus más előítéletekhez kapcsolódott, ezek az ideológiák általánosabb politikai és gazdasági attitűdökkel függtek össze. „A tekintélyelvű személyiség speciális személyiségtípus, melynek kialakulását a tekintélyelvű családstruktúra teszi lehetővé, amely pedig nagyrészt a fennálló társadalmi rendszer visszatükröződése. Úgy vélték, hogy „egy adott társadalom nagyfokú készségét a fasiszta ideológia elfogadására a tekintélyelvű személyek magas arányára lehet visszavezetni.”²⁷ Rögzítették, hogy a tekintélyelvű, kihasználó szülő-gyermek kapcsolat pontosan alkalmas arra, hogy átadja a gyermeknek egy olyan hatalom-centrikus, kihasználóan dependens attitűdöt, mely azután könnyen olyan politikai filozófiáig és társadalmi világnézetig fejlődhet, amely csak arra hagy teret, hogy az egyén elkeseredetten csüngjön valami erősnek tűnő dolgon, és megvetéssel szemléljen minden mást. „Úgy gondolták, hogy a sztereotípiák, az érzelmi hidegség, a hatalommal való azonosulás és az általános rombolási hajlam ellen kell felvenni a harcot. Véleményük szerint létre lehetne hozni olyan nevelési célú programot, amely etnocentrizmustól mentes egyéneket lenne képes kinevelni. A szerzők szerint ehhez mindössze az kell, hogy a gyerekeket hiteles módon, mint emberi egyéneket szeressék.”²⁸

²⁶https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0011_konfliktusokeloiteletek/lecke15_lap1.scorml
(megtekintés ideje: 2018. 02.25.)

²⁷Uo.

²⁸Uo.

2.2. A Gordon Allport-féle skála

Allport kutatásai során a boszorkányüldözések vizsgálatában keresett választ a társadalmi tolerancia és intolerancia okaira. „Mindketten azonban az agresszió eltolása, a projekció, elfojtás, racionalizálás, bűnbakképzés folyamataival írták le a kirekesztő mentalitást, s úgy vélték, létezik egy ún. előítéletes személyiség, aki a fenyegetést, félelmet, saját késztetéseit gyengébb emberekre kivetítve szerez magának magabiztosságot és önbecsülést.”²⁹ Allport szerint az előítélet fokozatai a szóbeli bántalmazás, elkerülés, megkülönböztetés, fizikai bántalmazás és a megsemmisítés. Véleménye szerint a legjobb védekezés mindezek ellen, ha az embereket felvilágosítjuk új ismeretekkel, ezek alapján új értékeket alakítanak ki, az értékek alapján pedig viselkedésük strukturálódik, és új készségeket, jártasságot alakítanak ki, gyakorlásuk során pedig új tapasztalatokra tesznek szert. Kikkel, ha nem a fiatalokkal lehet ezt a legjobban gyakorolni.

2.3. A gyermeki előítélet csökkentésének lehetséges lépései

Az előítéletek - és annak egyszerűbb formái, a sztereotípiák - kialakulásának, mint azt fentebb is láthattuk számos oka lehet. Különböző funkciókat tölthetnek be az ember életében, segítve ezzel a mindennapi túlélést. Megszabadulni tőlük nehéz, hiszen a felismerésük is az, ugyanis minden ember másként viszonyul saját előítéleteihez. Vannak, akiknek ez komoly gondot jelent, mert bár egyenlőség pártinak vallja magát, mégis rendelkezik a külső csoportokkal szembeni kulturális előítéletekkel és sztereotípiákkal, míg mások saját csoportjuk felértékelését és más csoportok iránti ellenszenvüket teljesen elfogadhatónak és vállalhatónak tartják. Mindezekkel természetesen egyáltalán nincsen gond. Az emberek rendelkeznek előítéletekkel és sztereotípiákkal. A gond ott kezdődik, ha ezek erőszakos tettekben, cselekményekben manifesztálódnak.

Allport és Adorno a megoldást, vagy legalábbis ezek csökkentésének lehetőségét a fiatalok nevelésében látta, javaslatot téve ezzel a csoportok közötti konfliktusok minimalizálására. Véleményük szerint a „csoportok közötti megkülönböztetés - azaz a kategorizáció - hozza létre nemcsak a csoportokkal kapcsolatos perceptuális torzításokat, hanem a saját csoport iránti

²⁹Uo.

elfogultságnak az alapját is képezi.”³⁰ A személyes interakciók - azaz a kontaktus - tehát alkalmasak az előítéletek csökkentésére. Önmagában azonban ezek nem elegendőek, hiszen egy csoporttagságokhoz különböző státusok és szerepek kapcsolódnak, amikor pedig ezek találkoznak újabb és elmélyültebb konfliktusokhoz vezethetnek. Kovács Mónika tanulmányában írta le Cross és Rosenthal palesztin és izraeli diákokkal végzett kísérletét.³¹ Különböző konfliktus megoldási stratégiákban vizsgálta a diákok attitűdjeit. A kísérletből azok a diákok jöttek ki pozitívabb érülettel, akik a probléma megoldását azzal kezdték, hogy nemcsak egymás szempontjait ismerték meg, hanem egymásnak félelmeit és szükségleteit is. Így a résztvevők többé nem úgy érezték a konfliktust, mint egy játszmat, amit meg kell nyerni, hanem mint egy problémát, amit meg kell oldani. „A szerzők szerint azért volt ez a legsikeresebb stratégia az attitűdváltoztatás szempontjából, mert optimistábbá tette a résztvevőket a jövővel kapcsolatban, a közös megoldáskeresés után jobban bíztak a konfliktus megoldhatóságában.”³²

A személyes kapcsolat azért lehet kedvező az előítéletek csökkentésében, mert az ismerősség növekedésével gyengíti a másik csoport tagjaival kapcsolatos szorongást, egyszerűen több dolgot tudhatunk meg a másiktól, mely által csökkenthető a szorongás. Pozitív mellékhatása, hogy növekszik a másik csoport iránt érzett empátia is. Allport hangsúlyozta, hogy a kontaktus sikeréhez szükséges a résztvevők egyenlő státusának biztosítása, egy közös cél kijelölése, valamint az intézményes támogatás. Ezeket a feltételeket a kooperatív tanulási módszereket alkalmazó iskolákban tudták megvalósítani. Fontos azonban leszögezni, hogy ez önmagában nem elegendő egy olyan iskolában, ahol különböző társadalmi csoportokból, státuszokból jönnek a gyermekek. Itt már beavatkozás szükséges a tanárok részéről, ellenkező esetben csak növekszik az előítéletes érzület. Ha a tanárok úgy strukturálják az iskolai feladatokat, hogy a feladat megoldása során mindenki egyenlő státussal rendelkezzen, egyenlően osztja el a feladatokat, így verseny helyett kölcsönös függést létrehozva, akkor valóban csökken a gyermekek közötti előítélet.³³

A kutatások azonban azt bizonyították, hogy nem szükséges a sikerességhez a félelmeket okozó különbségek feloldása, mert ezzel kizárólag a gyermekek asszimilációja következhetne be. Oly módon

³⁰Kovács Mónika: 'Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont' In: *Alkalmazott pszichológia*, XII. évfolyam 1-2. szám (2010) 18. o.

³¹Uo. 18. o.

³²Uo. 18.o.

³³Uo. 19. o.

kell a közös identitást hangsúlyozni, hogy közben a saját - akár többszörös - identitások elfogadásra kerüljenek, mert csak és kizárólag ez vezethet oda, hogy egy-egy csoport-hovatartozás megmarad ugyan, de veszít a jelentőségéből, mert ugyanazok az emberek külső csoporttagból saját csoporttaggá válnak. Nem fog számítani, hogy az egyik gyermeknek kék, míg a másinak barna a szeme, mert a másik iránt szerzett tapasztalatok fényében kialakul az empátia és a szenzitivitás. Elmúlik a másik iránt annak ismeretlenségéből eredő félelem. A gyermekeknél, akik sokkal nyitottabbak a világra, szeretik az ismeretlen megismerni, könnyebb ezt elérni.

3. A fiatalkori bűnözés kriminológiai sajátosságai

Az ún. ENYŰBS rendszer, az Egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztikai rendszer felállítása rendkívül üdvös volt, figyelemmel arra, hogy képet kaphatunk a bűnelkövetés különböző szempontok szerinti arányairól. Le kell azonban szögeznünk, hogy a téma megismeréséhez nem elég pusztán a statisztikai adatokból kiindulni. Természetesen nem elhanyagolható kérdés, de sajnos a pusztán számokból álló diáorok nem engedik az ott szereplő adatok és arányok valóságú összefüggéseinek feltárását, a látencia mértéke és aránya finomhangolásainak bemutatását. Mindezek nélkül azonban torz képet kaphatunk a kérdésről, arról már nem is beszélve, hogy a „hivatalos adatok” a mindenkori jogi környezet, illetve elvárás függvényei.

Unalmas táblázatok és statisztikai adatok elemzése helyett a téma bemutatásához Solt Ágnes kutatását választottam, aki 40 életinterjú elkészítésével mutatta be a fiatalkori bűnözés jelenlegi „állapotát”. Kutatását azért tartottam megalapozottnak és elfogadhatónak, mert a vizsgálata során nem távolodott el az életszerűségtől és a valóságtól. Ehhez pedig az volt szükséges, hogy figyelembe vegye a gyermekek elsődleges és másodlagos szocializációs közegét és az egyéni társadalmi intézmények befolyását, hatását is.³⁴

³⁴Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. *Tézisfüzet* (2007) 9. o.

3.1. A család szerepe

A család és főként a szülő szerepe az ember személyiségének kialakulásában a legfontosabb. Életünk kezdetei, „tehetetlen” éveiben teljesen ki vagyunk szolgáltatva a szülőnek. Nem véletlen, hogy ez az egész életünkre hatással van. Akkor, ha ebbe a kapcsolatba valami hiba csúszik, nagy valószínűséggel a személyiség kialakulását is negatívan befolyásolja. „A korai években elkövetett erőszakos bűncselekmény legerősebb előrejelzői a szülői elhanyagolás és az antiszociális szülők.”³⁵ A kutatások bizonyították, hogy ha 10 éves kor előtt megszakad a szülő-gyermek kapcsolat, az megjósolja a későbbi erőszakos magatartást. Szintén gyakori azon tény az erőszakos magatartást mutatók körében, hogy tizenéves korukban költöztek el a szülői házból.

Solt kutatásában arra a következtetésre jutott, hogy a két legfontosabb veszélyeztető tényező-csoport a bántalmazás és az elhanyagolás. Az előbbi a lányok esetében veszélyesebb, míg utóbbit a fiúk élik meg nehezebben. „Az elhanyagolt gyerekek, akik a törődés, odafigyelés, nevelés és gondoskodás alapvető hiányát szenvedték el, jóval veszélyesebbekké válnak a társadalomra nézve kriminális szempontból.”³⁶ A bántalmazott gyermekek elsősorban önmagukra nézve veszélyesek, a külvilág felé mutatott erőszakosságuk a trauma feldolgozásával fokozódik. Fontos azonban leszögezni, hogy a bántalmazott gyermekek nem eleve determináltak a bűnelkövetésre, de mivel érzelmileg sérültek, így nagyobb annak a valószínűsége, hogy a kriminalitás megjelenik valamilyen formában az életútjuk során. „Tágabban értelmezve a gyermekkori családon belüli erőszakélmény - amelyben benne foglaltatik a gyermekekre közvetetten ható bántalmazás is (pl. édesanyja bántalmazásának látványa) - összességében a depressziótól az öngyilkossági kísérleteken, alkohol- és drogfüggőségen át az erőszak elfogadásáig, majd a bűnelkövetésig vezethet.”³⁷

Solt azonban további két jelentős körülményre is felhívta a figyelmet. Az érzelmi biztonság nem elégséges feltétele a gyermek bűncselekményektől való távolmaradásának. Elsősorban a roma családokból származó fiatalokra volt jellemző az a nézet, amely később erősen meghatározta tágabb szociális környezetükhöz való viszonyulásukat. A családi környezetten kívüli világhoz való viszonyulása

³⁵Uo. 9. o.

³⁶Uo. 9. o.

³⁷Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In Gönczöl K., Korinek L., Kerezi K., és Lévay M. (szerk.) *Kriminológia - Szakkriminológia Budapest, Complex.*(2007) 265. o.

is nagyban meghatározza későbbi viselkedését. Bizalmatlansága a külvilággal, egy másfajta társas környezettel, a közösségi érzés mindenféle hiánya könnyen erőszakos magatartást vált ki a gyerekekből. A faji hovatartozás szerinti különbségek a kutatók szerint a mélyszegénységben élő lakókörnyezettel magyarázhatók, más kutatások pedig azt igazolták, hogy a diszkriminációt megélt fiatalok körében az erőszakosság gyakoribb környezetükkel szemben.

3.2. A kortársak és az iskola

Meglepő, de az egyéni választás és a döntés jelentőségét mutatja, hogy ez kétszer olyan jelentős befolyásoló tényező lehet, mint a család szerepe. Az, ahogyan az iskola viselkedik a nehezen kezelhető fiatalokkal, befolyásolja, hogy milyen életutat is választ. Ha az iskola támogató, megértő és segítségnyújtó, jelentősen javíthat a gyermek esélyein, de ha már eleve lemond róla, az legalább olyan súlyos, mint a családon belül ért őt ét abúzus. „Az iskola tehát utat mutat a fiatalnak abban, hogy a társadalmilag elfogadott normák követése nyomán induljon-e el, vagy válasszon más eszközöket és célokat boldogulásához.”³⁸

Az iskolában egy teljesen más szabályrendszerhez kell igazodnia, melyben a tanárokkal szemben ismételten alárendelt szerepben van. Amennyiben ezt a feszültséget az iskola nem segíti feloldani, úgy a fiatal ezt a helyzetet autonómiája elvesztéseként éli meg. Mivel nem tud mit kezdeni a helyzettel, menekül belőle, társai pedig kirekesztik. Alternatív megoldásként gyakori, hogy a fiatal egy bandát választ magának és ahhoz kezd el ragaszkodni, mely szerinte védelmet nyújthat számára, ez pedig nagyban megnöveli az esélyét a későbbi kriminalizálódásnak. Sokan az iskolába járást és az ún. genghez való tartozást csaknem egymás alternatívájaként említik. Solt azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a tanulási nehézség - ha arra megfelelő gondot fordít az iskola - nem egyenesen arányos a kriminalizáció bekövetkezésével. Az iskolai lemorzsolódás, az elutasítás az, ami veszélyes a gyermek későbbi magatartására nézve.

³⁸Solt *i.m.* 12. o.

3.3. Jellemző viselkedések

Általában elmondható az emberekre, hogy óriási különbségek mutatkoznak a gondolkodásmódjukban és a történésekre adott válaszaikban. Nincs ez másként a fiataloknál sem. Egy antiszociális, erőszakos magatartásból nem nehéz következtetni a későbbi viselkedésre. Jellemző azonban a bűnelkövető fiatalok körében, hogy már kisiskolás korban követtek el olyan cselekményeket, melyek bár nem jogsértőek, de deviánsnak nevezhetőek.

Nagyon gyakran mondják az emberek, hogy „senki nem mondta, hogy bűncselekményt kell elkövetni” vagy „mindig van más választás”. Jómaga is sokáig így gondoltam. Alapvetően egyet is értek a „mindig van más választás” kijelentésével, de csak azzal a kitételrel, hogy ha ismerem is a másik lehetőséget. A bűnelkövető fiatalok nagy része olyan környezetből érkezik, ahol gyakran nem ismeretes a „jó út” lehetősége. Választhatnak a kisebbik és nagyobbik rossz között, de nincs igazán alternatívája a jónak. Nem kaptak olyan pozitív mintát, amiből felnövekedésük során táplálkozhatnának.

Solt vizsgálódása során öt tényezőt említ, melyre felfűzhető a bűnelkövető fiatalok magatartása, illetve jelentősen befolyásolta döntéseiket. Az első és egyben legfontosabb a saját cselekvés, mely a külvilágnak adott válasz. Amennyiben nincs egy szeretetteljes kötődés valaki (család, barát, vagy iskola) irányába, úgy ezekben a tettekben csak a szabadság, az elutasítás, a pillanatnyi kielégülés vágya jelenik meg. Akinek van kötődése valaki irányába, az felelősségteljesebben viselkedik, gondol tettei következményeire. Nagyon jellemző ezekre a fiatalokra a dac, ellenséges viselkedés, a tekintélyellenes magatartás. Nagyon érdekes azonban, hogy a szülők figyelemhiányára a jogkövető és nem jogkövető gyerekek másként reagálnak. Előbbiek inkább iskolakerüléssel, utóbbiak pedig már erőszakos, agresszív magatartással. A Solt Ágnes által vizsgált jog- és nem jogkövető fiatalok másként értelmezték továbbá az erő, érték és tisztelet fogalmait is. Míg a jogkövető fiatalok számára az leginkább a szellemi tudást, az emberi kapcsolataik fontosságát és a pozitív érzést jelentette; addig a nem jogkövetők számára inkább a fizikai erővel, az egyéni autonómiával és a megalázkodással azonosult.

3.4. Életút sémák

A vizsgálat eredményeképpen négy tipikus életút rajzolódott ki az alanyok között, annak függvényében, hogy egyes veszélyeztetési tényezők mikor következtek be.

Az egyik ilyen az elhanyagolás spirálja, amikor a gyermek nem kapja meg a kellő figyelmet, elhagyatottá és motiválatlanná válik. Ennek hiányában - iskolai - kötelezettségeinek nem tesz eleget. Céltalan életét olyan cselekmények töltik ki, melyek negatívan hatnak az életére, bandákhoz, deviáns kortárscsoportokhoz csatlakozik. „Fordulópont híján útja a kisebb lopásoktól és garázdaságoktól az éjszakai életbe való bekapcsolódáson és az ezzel együtt járó drogozáshoz való hozzászokáson keresztül az egyre nagyobb tételekben és mértékben történő illegális pénzszerzés és egyéb kriminális devianciák felé halad.”³⁹ Igazolásra került annak ténye is, hogy a diszfunkcionálisan működő család, a megbomlott kötelékek, illetve az intézményi kontroll gyengeségének, hatástalanságának kombinációja elősegíti a kriminális deviancia előfordulását. A legelkeserítőbb, hogy a kutatás azt is igazolta, hogy a gyermekvédelmi beavatkozás ebben a fázisban nem igazán működik, és be kell látni, hogy szinte lehetetlen is. Ugyanebbe az életútba tartozik azon este is, amikor a fiatalok a kisebb bolti lopásoktól eljut a rablás, tehát az egyre súlyosabb cselekmények elkövetéséig.

Szintén jellegzetes a családon belüli bántalmazásból eredő életút veszélyeztetettsége. A fizikai erőszak gyakran párosul az alkohol-, és drogproblémákkal. „A gyermek a családi közegben teljes mértékben kiszolgáltatott a terrorizáló személlyel vagy személyekkel szemben, akik bántalmazása nem feltétlen a gyermekre irányul közvetlenül, hanem sok esetben a gyermek által szeretett személyre (is).”⁴⁰ Egy ilyen környezet folyamatos frusztrációban és stresszben tartja a gyermeket. Az iskolában nem csak azért nem teljesít jól, mert nem tud koncentrálni a napi feladatokra a későbbiekben rá váró abúzus miatt, hanem az ilyen gyermekek szellemi képességbeli fejlődése is lemarad a kortársaiktól. A stresszhormon szervezetben való folyamatos jelenléte megakadályozza az agy bizonyos működési funkcióinak fejlődését. Ezekben az esetekben a gyermekvédelmi beavatkozás már gyakoribb és adhat egyfajta alternatívát a bűnöző életmóddal szemben.

Ugyanilyen életút mutatkozhat, ha a gyermek életében egy drasztikus váltás következik be a túlkorlátozó nevelést követően. Jellemzően ezt az apai szigor és az ezzel együtt járó megszegényítés,

³⁹Uo. 17. o.

⁴⁰Uo. 18. o.

fizikai és lelki bántalmazás váltja ki. A fiatal nem tud megfelelni az elvárásoknak, a családi közegben a rideg és elutasító szülő a minta és meghatározó. Ha ebben a „rendszerben” valaminek a hatására változás következik be és kiiktatásra kerül a szigorú és elutasítást képviselő fél a gyermek magatartása is megváltozik. Hirtelen felszabadul, melynek hatására viselkedése is ellentétébe csap át. Látszólag elfordul az átvett és követett értékektől és preferenciáktól, érzelmi elfordulással és lázadó magatartással reagál a helyzetre. Tipikusan olyan emberek társaságát keresi, akik mellett kisebb kriminális devianciákat tud elkövetni, párhuzamosan elfordulva az iskolától. A gyermekvédelmi beavatkozás ebben az esetben is hatékony lehet.

A legutolsó és egyben legismertebb életút forma a mélyszegénységből ered. Nem kell nagyon messze menni, hogy ezt az életutat megismerhessük. A szülők iskolai végzettsége alacsony, szegregáltan élnek, a munkalehetőségek korlátozottak vagy egyáltalán nincsenek. A megélhetési fenyegetettség folyamatos, mely rányomja bélyegét a család mindennapjaira és a családi kapcsolatokra is. Állandó feszültség van a családban, mely miatt egyáltalán nem jut idő a gyermekekre és nevelésükre. „Ennek hatása az iskolában a gyermek erőszakos, agresszív magatartásában nyilvánul meg. A sorozatos konfliktusok hatására és a gyermek családjának rossz körülményeire reagálva a gyermekvédelmi rendszer drasztikusan beavatkozik: vagy a gyermek kiemelésével, vagy javító-nevelő intézetbe küldéssel, vagy iskolaváltásra kényszeríti, amelynek hatására az addig túlzottan is megengedő, elhanyagoló közegből egy fegyelmezésre összpontosító nevelő közegbe kerül a fiatal (jellemzően kiskamasz).”⁴¹ Nagyon jellemző, hogy az ilyen intézetek által képviselt szabályrendszert nem tudják követni ezek a fiatalok. Ennek következménye, hogy megszöknek és megélhetésük érdekében bűncselekményeket követnek el. A mindennapjaikat a túlélés és a különböző hatóságok előli menekülés jellemzi. Ez az az életút, ami a felnőtt elkövetők gyermekkorát leginkább jellemzi.

Alapvetően elmondható, hogy az egyes rizikófaktorokkal szembeni fogékonyság az életkorral változik. A hatodik életév előtt a rossz szülői módszerek és a strukturális szociális hátrányok jelentik a veszélyeztetettség legfontosabb forrásait. Hat és tizenkét éves kor között inkább a családi és lakókörnyezeti a meghatározó, míg a tizenkét és tizennyolc éves kor között pedig az iskola és kortárs csoport válnak meghatározóvá.⁴²

⁴¹Uo. 19. o.

⁴²Uo. 20. o.

4. A gyűlölet-bűncselekmények jogalkalmazási nehézségei

A gyűlölet-bűncselekményeket fogalmilag nem egyszerű behatárolni, hiszen nincs egységes álláspont a fogalmát illetően, de az elkövethető tényállások köre is változhat. Nem véletlen, hogy nagyban megkönnyítené a jogalkalmazás munkáját egy pontos definíció. Ezek az elméleti nehézségek a gyakorlati alkalmazásra egyértelműen rávetülnek.

4.1. A fogalmi elemek tekintetében felmerülő problematika

Megvalósulásához elengedhetetlen egy előítélet-motívum. Ez az indíték nem feltétlenül jelenik meg a gyűlöletbűncselekmény-tényállások szövegében, így például a közösség tagja elleni erőszaknál sem, mely következtében valóban nehéz a felismerése. A fentebb rögzített EBESZ-definícióból megállapítható, hogy az elkövető előítélet motiválta indítéka akár személy, akár vagyon ellen irányuló alapbűncselekményhez járulékos elemként kapcsolódik.

A közösség tagja elleni erőszak tényállásánál a jogalkotó a motívumot a „csoporthoz tartozás vagy vélt tartozás” fordulattal jeleníti meg. Ezzel a megfogalmazással - amennyiben a szigorú grammatikai értelmezésnél maradunk - azt mondhatjuk, hogy a jogalkotó nem is követeli meg az előítélet-motívum fennállását. Ez azonban nem egyértelmű, figyelemmel a szabályozás céljára, védett jogi tárgyára és Btk.-ban való elhelyezkedésére. A Kúria egyik döntésében maga mondta ki a közösség tagja elleni erőszak tényállásának védett jogi tárgyáról, hogy az „a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás, vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik”.⁴³ Mindezt levetíthetjük az előítélettel elkövetett valamennyi bűncselekményre.

A szóban forgó cselekményeknél az elkövető indítékát a bűncselekmény elkövetésére az előítélet motiváció jelöli, tehát az az érzelmi vagy tudati állapot, mely a tettek mezejére lépésre buzdította.

⁴³Kúria Bfv.II.590/2012/18. sz. határozata

Ezt azonban nem egyszerű megállapítani, ha az elkövetőt nem egy, hanem több motívum sarkallta a bűncselekmény elkövetésére. Ezeket nevezzük vegyes motívummal elkövetett cselekményeknek. Ahhoz, hogy valójában ezekről a típusú bűncselekményekről beszélhessünk, arra van szükség, hogy az elkövetőt cselekménye elvégzése közben elsődlegesen a „közösséghez való tartozása miatti ellenséges érzület vezesse”.⁴⁴ Valóban egyszerű, de hétköznapi példa, hogy az elkövető a cselekmény közben rasszista megjegyzéseket tesz a sértettre. Egy-két szitokszó elhangzása azonban még nem adhat elég indokot az ilyen jellegű bűncselekmény megállapítására. Ebből pusztán az elkövető - a cselekmény elkövetése közbeni - felfokozott érzelmi állapotára lehet következtetni, és arra csak esetlegesen, hogy előítéletes is. Abban az esetben azonban, ha a cselekmény elkövetésére az előítélete vezette, már helye lehet a gyűlölet-bűncselekmény megállapításának. „Ez a motívum pedig nem eseti jelleggel, azaz csak a konkrét cselekvéskor, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik.”⁴⁵

Fontos tehát annak rögzítése, hogy csak és kizárólag abban az esetben beszélhetünk ezen cselekményekről, ha annak elkövetése során nem a harag, hanem az előítélet „vezette” az elkövető kezét. „A motívum feltárásakor nem mellőzhető az elkövető általános gondolkodásmódjának, mindennapi életben tanúsított magatartásának, előzetes kijelentéseinek, illetve a cselekménnyel érintett csoport egyéb tagjaihoz való viszonyulásának vizsgálata. Vagylagos motívumok fennállása esetén tehát csak az elkövető személyiségének megismerésekor lehet megalapozottan állást foglalni a tekintetben, hogy az elkövetőt az erőszakos fellépésre másnak valamely csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete vagy egy konkrét sérelem indította. Amennyiben ugyanis az erőszakos fellépés motívuma elsősorban egy konkrét sérelem volt, és a sértett adott csoporthoz való tartozásával összefüggésben elhangzott szidalmazás (pl. bűdös magyar) mintegy az indulat levezetése körében jelentkezik, úgy [ilyen jellegű cselekményekről] nem beszélhetünk.”⁴⁶ Ebben az esetben ugyanis az embert „csak” a harag, düh vezérelte.

⁴⁴Miskolci Törvényszék Fkf.1099/2013/10. sz. ítélete, 10. o.

⁴⁵Uo. 10. o.

⁴⁶Uo. 10. o.

4.2. A bizonyítás nehézsége

A bűncselekmények bizonyítása során közös anomália, hogy ha az elkövető tudattartalmára vonatkozó információk nem kerülnek megfelelően tisztázásra, esély sincs a megállapítására. Jelen esetben a bizonyítás alapvetően két vezérszára fűzhető fel. Egyrészt bizonyítani szükséges, hogy az elkövető előítéllettel viseltetik egy védett csoporttal szemben. Másrészt, hogy okozati összefüggés áll fenn az elkövető cselekménye és a sértett valamely védett - tényleges vagy vélt - tulajdonága között. Az EBESZ nyomozás-módszertani ajánlása szerint a kriminalisztika általános eszközein túlmenően a motiváció feltárásában jelentős segítség lehet, a sértett, tanú észlelése, az elkövető kijelentései, írásos közlései, gesztusai, rajzok, jelek, szimbólumok, graffiti, etnikai, vallási, kulturális különbségek az elkövető és a sértett között, ellenséges csoportokban részvétel, elkövetési hely és idő, korábbi hasonló bűncselekmények, az erőszak természete, illetve egyéb motiváció hiánya. Az elkövető oldaláról következtetéseket vonhatunk le, ha megvizsgáljuk a személyi körülményeit, milyen nézeteket vall, kötődik-e valamilyen szélsőséges csoporthoz. Külső, fizikai megjelenésének vizsgálata is célravezető lehet. Az elkövetés körülményeiből szintén információkat kaphatunk az elkövetői oldalról. Az elkövetés helye (például egy vallási közösség temploma mellett), ideje (például a védett csoport valamely ünnepének idején), illetve módja (például egy csoport kifejezett provokálása) mind a bizonyítás lényegi része lehet. Vannak olyan államok (pl. Franciaország, Nagy-Britannia), ahol a büntető törvénykönyv kifejezetten nevesíti az előítélet bizonyítására alkalmas bizonyítékokat. Hazánkban azonban marad az EBESZ-iránymutatás alkalmazása, mely azért a megvizsgált joggyakorlatot nézve gyakran kevésnek mutatkozik.

4.3. A védelemben részesülő tulajdonságok behatárolásának nehézsége

Azt, hogy ezek a bűncselekmények mi ellen nyújtanak vagy nyújthatnak védelmet nem könnyű behatárolni. A közösség tagja elleni erőszakot tényállásánál például a „valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt” lehet elkövetni. Fontos azonban leszögezni, hogy az a kérdés, miszerint az áldozat ténylegesen egy védelemben részesülő csoporthoz tartozik-e, teljesen mindegy. Ebből a szempontból az elkövető percepciója a releváns. A kérdés tehát az, hogy védett csoportként csak a sérülékeny, hátrányos helyzetű - általában, de nem feltétlenül számszerű kisebbségben lévő - közösségek jelenhetnek meg, vagy esetlegesen egy

meghatározott védett tulajdonság alapján, többségben és nem hátrányos helyzetben lévő közösségek is. Míg az egyik a kisebbségvédelmi funkciót hangsúlyozza, a másik inkább az identitás-védő funkciót. Véleményem szerint valahol a kettő között kell keresünk a megoldást. Nyilvánvalóan kiemelt büntetőjogi védelem jár azon bűncselekmények sértettjeinek, ahol az elkövetés motívuma valamilyen előítéleti indíték volt. Azzal is egyetértek, hogy a kisebbségvédő funkció lényege nem abban rejlik, hogy egy csoport egy adott helyen, időben számszerű kisebbségben van, hanem abban, hogy az adott társadalmon belül - például történelmi múltja miatt - sérülékeny csoportként jelenik meg.

Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül azokat az eseteket sem, amikor előítéleti-motívummal követnek el bűncselekményt egy nem sérülékeny csoporthoz tartozó, de az adott szituációs környezetben valóban számszerű kisebbségben lévő sértett sérelmére. Egyrészt mert az adott térben és időben ugyanolyan kiszolgáltatott helyzetben lehet, mint egy sérülékeny csoporthoz tartozó személy, másrészt mert ezzel azt közvetítené a büntetőjog, hogy egy sérülékeny csoporthoz tartozó személy ilyen bűncselekménye enyhébben ítélandó meg, harmadrészt pedig egy ilyen ítélkezési gyakorlat sok tekintetben csak tovább erősítené a sérülékeny csoportokkal szemben egyébként is fennálló előítéleteket.

Ugyanezt látszik megerősíteni a bírósági gyakorlat is.⁴⁷ Egy jogeset kapcsán megállapításra került - konkrétan a közösség tagja elleni erőszak tényállása tekintetében - miszerint a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek adott esetben a cselekmény sértettjei, amennyiben az e csoporthoz tartozó valós vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet. A tényállás szerint a fiatalos I. r. vádlott „az iskola udvarán cigarettát kért a sértettől, aki közölte vele, hogy nem tud adni. Ekkor az I. r. vádlott szólt a II. és a III. r. vádlottnak, hogy fogják le a sértettet, míg ő a táskáját átnézi. A II. és III. rendű vádlott hátra csavarta a sértett karjait, az I. r. vádlott pedig ezalatt átkutatta a táskát, s az abban talált - 660 forint értékű - cigarettát magához vette. Ezt követően az I. r. vádlott azt a kijelentést tette a sértettre, hogy „nézzétek, a hülye kis magyar gecsi nem akart nekem cigarettát adni, ki kellene irtani a fajtáját”. Ezzel egyidejűleg leköpte és egy ízben ököllel szájon vágta a sértettet.”⁴⁸ Az ítélet megállapítás szerint a megállapított tényállás tartalmazta azokat a tényállási elemeket, mely alapján az I. r. vádlott elkövetéskori tudattartalmára megalapozottan

⁴⁷EBD.2015.B.3.

⁴⁸Uo. 6. pont

lehetett következtetni. Így a fiatalokú vádlott terhére megállapítható volt a közösség tagja elleni erőszak, ugyanis a sérelmet szenvedett nemzetiségének nincs és nem is lehet jelentősége, ellenben annak igen, hogy a sértettet egy adott közösséghez tartozása miatt éri a bántalmazás. Adott ügyben az eset összes körülményeiből minden kétséget kizáróan lehetett következtetni, így megállapítani, hogy a sértett, mint egy közösség tagja szenvedett sérelmet. „Az ítéletábla szerint még az elviekben többségi társadalomhoz tartozó személyekből álló csoport tagjai is kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor büntetőjogi védelem illeti meg őket, amennyiben e csoporthoz való tartozás vagy vélt tartozás miatt szenvednek sérelmet. A többség - kisebbség meghatározása egyedi szituációkban teljesen felborulhat és értelmezhetetlenné válhat, ennek vizsgálatát a törvényi tényállás sem írja elő. A sértetti kör leszűkülése alapvetően ellentétes lenne a diszkriminációmentes együttélés oltalmának követelményével.”⁴⁹

Az *ultima ratio* elvéből adódóan csak a legszükségesebb körben érdemes a védett tulajdonságok körét meghatározni, és mert a szabályozás céljával sem egyeztethető össze, hogy a büntetőjog mindenkit védelemben részesít.⁵⁰ Egyszerűbb a helyzet akkor, amikor azt mondjuk, hogy a személyiség valamilyen lényegi vonásához tartozó tulajdonság alapján képezünk csoportot és részesítjük védelemben. Erre enged következtetni az, hogy a Btk.-ban ma már a védett körbe tartozik a fogyatékoság, illetve nemi identitás és a szexuális irányultság is. A nemzeti, etnikai, faji, vallási jellemzők mellett ezek a tulajdonságok jellemzően vagy velünk született tulajdonságok, identitásunk részei, vagy valamilyen múltbéli eseménynek köszönhetőek vagy egy alkotmányos jogot érintő vonásuk miatt. Nehezebb annak megítélése, hogy egyes társadalmi csoportokat kell-e ilyen védelemben részesíteni, ha az politikai nézethez, vagy szubkulturális azonosságtudathoz, tehát egy választott és nem velünk született vagy egyébként megváltoztathatatlan tulajdonsághoz kapcsolódik. Egyetértek azonban azzal az állásponttal, miszerint „a választott (értsd: nem veleszületett) tulajdonság kiemelt védelme akkor indokolt, ha az közvetlenül olyan alkotmányos alapjog gyakorlásának eredménye, amely hagyományosan társadalmi üldözésnek, hátrányos megkülönböztetésnek, társadalmi marginalizációnak volt kitéve.”⁵¹ Ha tehát nincs meg ez a bizonyos társadalmi hátrány, ami valamilyen súlyos előítéletben ölt testet, vagy ha az nem kapcsolódik

⁴⁹Uo. 25. pont

⁵⁰„A különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy az Alaptörvényre visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.” 4/2013. (II.21.) AB-határozat

⁵¹Átol - Dombos - Jovánovics - M. Tóth - Pap - Udvari: *i.m.*, 86. o.

valamely alkotmányosan elismert, az egyéni autonómiát védő joghoz, úgy nem is beszélhetünk a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben védelmet biztosító büntetőjogi eszközök oltalmáról. Fontos, hogy itt csak a gyűlölet-bűncselekmények ellen védelmet biztosító jogi eszközökről van szó, az általános büntetőjogi eszközök természetesen ilyen esetekben is alkalmazandók.

4.3. A gyakorlatban felmerülő nehézségek a gyűlölet-bűncselekmények felderítése során a fiatalkorú elkövetőkre és sértettekre vonatkozóan

A fogalmi elemek tisztázásának nehézségei mellett szintén lényeges, hogy a gyakorlatban sem könnyű ezeknek a cselekményeknek a felismerése. Általánosságban elmondható, hogy a bűncselekményekkel - így az elkövetővel és a sértettel is - hatóságként a rendőrség találkozik először. Munkájuk több szempontból is kiemelkedő, ugyanis azzal, hogy egy adott szituációban intézkednek, kifejezik a sértett - és rajta keresztül a védett csoport - számára feladatukból eredő támogatásukat vagy pontosan annak hiányát. A leggyakoribb hiba, hogy elmaradnak a szükséges hatósági intézkedések, például igazoltatás, előállítás vagy oszlatás. Ezt a problémát azonban különösen nehéz detektálni, mert itt éppen arról van szó, hogy nem minden ügy jut el bírósági szakba, ahol születik egy ítélet, ami utólag is jól megvizsgálható, kielemezhető lenne. A Magyarországon 2012 óta működő Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport 2009 és 2013 között huszonnégy esetet rögzített, végigkísérve az ügyeket az egyes eljárási szakaszokban. Ezeknek az eseteknek a jelentős része a sértetti beszámolóra épül, tehát nem reprezentatívak, így messzemenő következtetések sem vonhatók le belőlük, de bepillantást engednek a legalapvetőbb és leggyakoribb problémákba, melyek közül az egyik ilyen a rendőrség intézkedéseinek elmulasztása. A fiatalkorú sértettek tekintetében különösen fontos, hogy a hatóságok kellő tapintattal járjanak el az intézkedések során. A sérelmükre előítélettel elkövetett cselekményekre ez kiváltképpen igaz, mert kialakuló személyiségüket jelentősen befolyásolhatja. Ez azonban nem csak az áldozatra, hanem a fiatalkorú elkövetőre is igaz. A maga által hűstettként felfogott cselekményt büntetni készülő hatóságok feladata az is, hogy támogatásukkal, korrekt eljárásukkal a helyes útra lépésben segítsék őt.

Ugyanilyen súllyal esik latba az egyes nyomozati lépések elmulasztása is. A gyűlölet-bűncselekményeknél különösen fontos, hogy széles körben fojtassa le a bizonyítást a hatóság, ugyanis az előítélet-motiváció bizonyítása az idő múlásával egyre nehezebb, mégis kardinális jelentőségű. A

tanúkihallgatás alapossága, irányított kérdések feltétele sokat segíthet az eset feltérképezésében. A cselekménynél jelen lévőket még ott a helyszínen érdemes kihallgatni, hiszen könnyebben emlékeznek, hogy milyen kijelentések hangzottak el a cselekményt megelőzően, közben, esetlegesen közvetlenül utána. Nincs könnyű helyzetben a hatóság, mert ezen cselekmények tipikus fiatalkorú elkövetőinek mindennapi szókészlete olyan kifejezésekből áll, melyek alátámaszthatják az előítélet motivációt, de nem elegendő annak megállapítására. Egyáltalán nem mindegy, milyen kijelentések hangzottak el a fiatalkorú elkövető szájából a cselekmény egyes mozzanatainak során. Érdemes ezért részletes helyszíni biztosítással segíteni a nyomozást és rögzíteni a helyszínen talált bizonyítékokat, úgymint fenyegető levelek, festék spray, gyűlöletcsoportok által használt jelképek. Fontos azonban, hogy sem a fiatalkorú elkövető, sem pedig az áldozat előtt nem szabad azt tudatosítani, hogy valójában milyen cselekmény is történt. Az áldozat részéről, mert a traumát csak növeljük, az elkövető részéről pedig a bizonyítékok elfedése végett. Különösen fontosak az ilyen cselekményeknél az elkövető gesztusai, öltözködése, kinézete, az hogy ezeket az áldozat hogyan érzékelte, milyen különbségek vannak az elkövető és az áldozat között, van-e esetlegesen más motívuma a cselekménynek. A helyszín és a cselekmény elkövetési időpontja is beszédes lehet.

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport adattárában számtalan esetet rögzítettek, amikor lényeges nyomozati cselekmények maradtak el, így az ügy teljesen vakvágányra futott. Ilyen eset volt a 2012. március 22-én Budapesten a Lövölde téren történt eset is, amikor egy fiatal homoszexuális férfi hazafelé tartott a trolibuszon. Két fiatal férfi alkoholos befolyásoltság alatt bántó szavakkal kezdte illetni („köcsög”, „buzi”, „kis faszszopó”). A sértett a Lövölde téren leszállt a troliról, és halkán maga elé annyit mondott: „Gyere”. A két férfi szintén leszállt a troliról, és követni kezdték, majd megpróbálták megrúgni, de magukra öntötték a kezükben lévő sörüket. Az egyik férfi ennek hatására eldobta a sörösdobozt. Ezt követően az egyik férfi bántalmazni kezdte és halálosan megfenyegette az áldozatot, aki a földre esett, de ennek ellenére tovább ütlegelték őt. A helyszínre érkező rendőröknek jelezte az áldozat, hogy az elkövető eldobott egy addig a kezében szorongatott sörösdobozt, de a rendőrség azt nem gyűjtötte be annak ellenére, hogy arról ujjlenyomatot lehetett volna venni. Az áldozat feljelentést tett, amelyben részletesen kitért a bántó szavak használatára és más, a gyűlölet-motivációt valószínűsítő körülményre. Ennek ellenére a gyűlölet motiváció kapcsán mondottakat a rendőrség nem jegyzőkönyvezte. 2012. május 8-án a rendőrség felfüggesztette a nyomozást, mivel az elkövető kiléte nem volt megállapítható, az eset minősítése a motívumot

figyelmen kívül hagyva testi sértés volt. A sértett panaszt tett, de a panaszt az ügyészség arra hivatkozva utasította el, hogy „az elkövetők által használt trágár kifejezések az ittas állapotban elkövetett garázda jellegű, gátlástalan támadások során sajnálatos módon igen széles teret nyertek, elszaporodtak, azt az agresszíven, kötekedően fellépő elkövetők válogatás nélkül használják.”⁵²

A fiatalok sértett oldalán lényeges, hogy a nyomozás megkezdése előtt lehetőség szerint egyetlen rendőr legyen kijelölve a kihallgatására, hogy ezáltal csökkentsék a trauma mértékét. Különösen fontos az áldozat anonimitása. Itt külön megjegyezném, hogy a bosszú és a megbélyegzés elkerülésének érdekében a nyilvánosság kizárásának nagyon fontos szerepe van a fiatalok elkövető szempontjából is. Mindig el kell magyarázni az áldozatnak és a tanúknak az események várható lefolyását. Érdeemes tájékoztatást adni a segítségnyújtási lehetőségekről, hogyan veheti fel a kapcsolatot a hatósággal, kitől kérhet felvilágosítást.

Szintén nagy nehézséget okozhat az alulminősítés problematikája is, ami nem csak a rendőrség munkájában érhető tetten. Az alulminősítés alatt azt értjük, hogy a hatóságok figyelmen kívül hagyják, vagy nem értékelik megfelelően a gyűlölet-motivációt, így maximum csak garázdság, esetleg testi sértés miatt folytatnak nyomozást. Az alulminősítés gyakran az előzőekben rögzítettek következményének is betudható, ugyanis utólag sok esetben már nem pótolhatók a megfelelő minősítést alátámasztó bizonyítékok.

A fiatalok esetében mindezen összetett problémát súlyosbítja az is, hogy a hatóságok gyakran nem foglalkoznak az esettel olyan körültekintően, mint egy felnőtt korú sértett vagy elkövető tekintetében. Hajlamosak vagyunk azzal áltani magunkat, hogy „csak” fiatalokról van szó. 2018. április 16-án, este 8 óra magasságában történt a Csepregi János író által egy Facebook-posztban közzétett eset.⁵³ A budapesti 182-es buszon utazott egy 14-15 év körüli fekete bőrű kislány. Mint írta, az történt, hogy egy középkorú nő minden előzmény nélkül "mocskos niggernek", majd "büdös picsának" nevezte a lányt. Az író állítása szerint csak a legszofisztikáltabb kifejezéseket említette posztjában, mert szerinte voltak ennél rosszabbak is. Próbálta leállítani a hölgyet, de erre ő is megkapta a magáét: „mocskos hazaáruló lettem, akinek lesülhet a bőr a képéről, mert nem igazi

⁵² 'Lövölde téri este', <http://www.gyuloletellen.hu/node/76>

⁵³ http://hvg.hu/itthon/20180417_Lekiabaltak_majd_mocskos_niggernek_neveztek_egy_tizeneves_fekete_kislanyt_egy_budapesti_buszon (megtekintés időpontja: 2018. 04. 21.)

hónvéd, hogy inkább arra lenne eszem, hogy megállítsam az ilyeneket, minthogy védelmezem a niggereket”.⁵⁴ A lány egy megállóval később leszállt buszról, de a szidalmazó nő maradt, akinek célpontja ezt követően az író lett. Búcsúzóul még megemlítette, hogy szálljon le vele, odalent „lejátszhatják”.

5. A fiatalkorúak előítéletessége

Érdekes eredményre jutott a Babes-Bólyai Tudományegyetem Szociológiai Tanszékének egyik hallgatója, Olaru Júlia.⁵⁵ Azt vizsgálta a középiskolás fiatalok körében, hogy mitől függ az előítéletességük, mi befolyásolhatja azt? Azon egyszerű kérdést tette fel nekik, hogy kit nem szeretnének, ha a szomszédságuk lakna?

A diákok megközelítőleg 85%-a nem lakna drogfogyasztók mellett, majd ezt követően 80%-uk az elmebetegeket is kerülné. A roma etnikumúak sem szívesen látott szomszédok, ugyanakkor a melegekkel szembeni intolerancia nagyobbak mutatkozott. Kicsivel több, mint 10% nem lakna más fajhoz tartozó emberek, illetve bevándorlók mellett, valamint elenyésző arányban szegények (6,6%), és nagycsaládosok (4,4%) mellett. Tovább strukturálta a megkérdezetteket aszerint, hogy honnan származnak, faluból, városból. A vizsgálat eredményeképpen arra jutott, hogy a városból származók jóval toleránsabbak, mint a faluból érkezők.

Azt is vizsgálta, hogy az egyes diákok milyen szakon tanulnak. Ennek eredménye azt mutatta, hogy a reáltárgyakat és a teológiát hallgatók elfogadóbbak, mint a szakiskolába járók vagy a pedagógiát hallgatók. Mindezeket az iskolai teljesítmény függvényében is megvizsgálta, ahol kiderült, hogy a jobban teljesítők elfogadóbbak társaiknál. Érdekes volt továbbá azt is látni, hogy a tolerancia mértéke annál alacsonyabb volt, minél vallásosabbnak vallotta magát a diák, illetve minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeztek a szülei.

Mindezen adatok fényében megerősödni látszik a már fentebb rögzített befolyásoló tényezők hatása az elfogadás képességére. A környezeti tényezők - melyekről nem tehetünk, mint a családi

⁵⁴Uo.

⁵⁵<http://bbteszocioblog.blogspot.hu/2013/08/eloiteltesseg-kozepiskolasok-koreben.html> (letöltés megtekintése: 2018. 03.31.)

kapcsolatok - és az intézményi tényezők - mint az iskola, vagy a vallásosság - óriási befolyással bír a fiatalok életére.

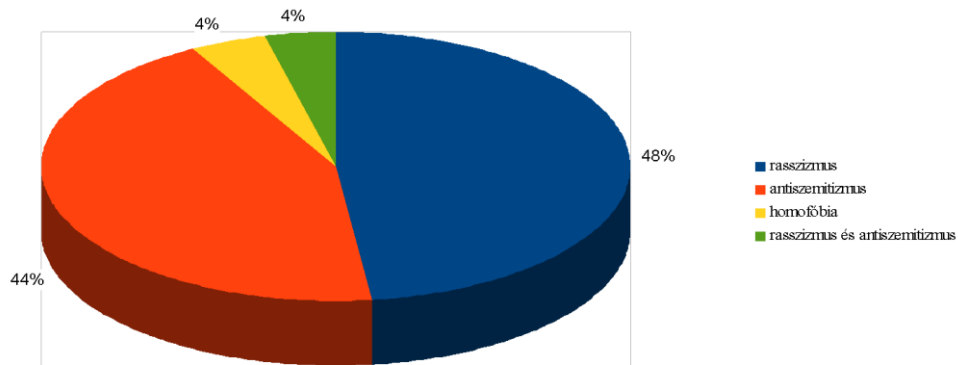
A gyűlölet-bűncselekmények előfordulási arányát nehéz megállapítani, ugyanis amíg a fogalmi keretek pontos tisztázására nem kerül sor, míg a gyakorlati alkalmazásban nem alakul ki egy egységes irányvonal, addig a bűncselekmények beazonosítása sem könnyű. A jogalkalmazási nehézségek kivételnek a statisztikai adatok elkészítésére is. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy az előítélet-motiváció nem csak a klasszikus tényállás, a közösség tagja elleni erőszak esetében jelenhet meg. Nem elegendő azt vizsgálni, hogy adott időben, adott helyen hányszor indult közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt eljárás. A gyűlölet-motiváció számos törvényi tényállás tekintetében értékelhető, hiszen megjelenhet a minősített esetek között - az aljas indokból vagy célból történő elkövetés fogalmi keretén belül -, vagy egyszerűen a büntetés kiszabás során, mint súlyosító körülmény. A gyűlölet-bűncselekmények számszerű mérésével Magyarországon az Athena Intézet foglalkozott, akik a hiteles források által közzétett azon eseteket vizsgálták meg, ahol a gyűlölet-motívum kétséget kizáróan azonosítható volt.⁵⁶ Az intézet 2011. és 2012. között végzett különböző csoportosítást a beazonosított cselekmények között, mely értelmében Magyarországon évente körülbelül 30 ilyen eset fordul elő. Nem kívánok statisztikai adatokkal terhelni senkit, de a vizsgálat egyértelműen alátámasztja az Olaru Júlia által végzett vizsgálatok eredményét. Ugyanis az intézet által rögzített adatokból az is jól látható, hogy az ilyen cselekmények előfordulásának száma növekedett a vidéki kistélepusútelepeken, míg ezzel arányosan csökkent a budapesti elkövetések száma. A motiváció szerinti megoszlást azonban egy egyszerű grafikon segítségével kívánom szemléltetni a könnyebb befogadás kedvéért.⁵⁷

⁵⁶Gyűlöletbűncselekmény Adatbázis, Athena Intézet, http://www.athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny_adatbazis (megtekintés időpontja: 2018. 02. 14.)

⁵⁷Balogh Adrienn: A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogalkalmazási kérdések (2015) Mailáth György Tudományos Pályázat 31. o.

A gyűlölet-bűncselekmény motiváció szerinti megoszlása

2012. évben

Dolgozatom bevezetőjében is említettem, hogy a sajtó igen szereti felkapni ezeket a történeteket, mint ahogyan az, az „olaszliszkai lincselés” néven elhíresült ügyben is történt.⁵⁸ Az ügy tárgyát tekintve emberölés büntette miatt folyt, az eset azonban nagy visszhangot kapott, nem csak az elkövetők részéről tanúsított magatartás, hanem a közben a sértettek származására utaló kijelentések miatt is. Az ügy két vádlottja fiatalkorú volt.

Egy pécsi ügyben szintén aljas indokból elkövetett emberölés miatt folyt eljárás, amikor egy skinhead eszmeiségtől vezérelt, küzdősportokban jártas 16 éves fiatalember agyonrugdosott egy gyenge testalkatú férfit. Az elkövető egyetlen indoka pusztán az volt, hogy a sértett roma származású volt, akikkel szemben „ellenérzülettel viseltetett”.⁵⁹

Mindkét eset jól mutatja, hogy az előítélet benne volt az elkövetés levegőjében, de ahogyan azt már a 4.1. alpont alatt is tárgyaltam csak az utóbbi jogesetnél beszélhetünk gyűlölet-bűncselekményről a fiatalkorú elkövető tekintetében. Ennek pedig egyetlen fontos oka az, hogy cselekménye elkövetésére a benne meglévő, felgyülemlett és cselekvésben is megnyilvánuló előítélet sarkallta és vezette.

6. A fiatalkorúak gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni védelme - összegzés

Akár mennyire is hangsúlyozandó, hogy az előítéletek és sztereotípiák veszélyesek lehetnek és súlyosan meghatározhatják az életünket, dolgozatommal nem kívánom hangsúlyozni azok teljes

⁵⁸Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság B.1535/2007/490.számú ügye és a Debreceni Ítéltábla B.506/2009/89. számú ügye.

⁵⁹BH.1995.261.

megsemmisítését. Minden ember különböző, másként gondolkodunk, más a véleményünk, mely csak színesebbé teszi a világunkat. Nem gondolom, hogy a fiatalok esetében célravezető lenne ezek teljes kiiktatása. Ameddig egy személy előítéletessége nem nyilvánul meg (bűn)cselekmények elkövetésben, addig legfeljebb önmagát zárja el a megismerés lehetőségétől. A probléma minden esetben akkor kezdődik, amikor az adott személyben a sztereotip gondolkodása miatt felgyülemlett harag, düh és félelem már cselekvésben is megnyilvánul. Ez történt a fentebb említett jogesetben, amikor a fiatalok azért rugdosott halálra egy férfit, mert az roma származású volt.

Sablonos gondolat ugyan, de hiszek abban, hogy elfogadóbb világot csak a gyerekekben bízva és rájuk alapozva tudunk építeni. Ezért is a mi felelősségünk, hogy megtanítsuk nekik az elfogadást és megmutassuk nekik, hogy érdemes megismerni azokat a dolgokat is, amik elsőre félelmetesnek tűnnek. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy azok a fiatalok, akik ilyen jellegű cselekményeket követnek el igen összetett problémával küzdenek. Esetükben nem elegendő egy atyai elbeszélgetés, mivel korábban soha nem volt benne részük, így nem lenne komolyan vehető. A feladat megoldása igen összetett, mert más cselekvést kíván a szülő részéről - vagy az őt helyettesítő hatóság részéről - és másfelől a pedagógus és iskola részéről.

Az állam szerepe szintén nem elhanyagolható ebben a kérdésben sem. Több projekt is foglalkozott már a gyermek- és fiatalkori bűnözés visszaszorításával, ilyen volt a „Biztonságos életre nevelő program, a családon kívül élő gyermeke részére; a D.A.D.A. program, az egészségfejlesztés és a drogmegelőzés érdekében; a „Biztos Kezdet” országos programja, a hátrányos helyzetű fiatalok integrációjának elősegítése érdekében; vagy a „107 - Esély a sporttal” program, a romák felzárkóztatása érdekében.⁶⁰

Nem szabad azonban arról sem megfeledkezni, hogy egy ilyen beavatkozás sikeressége attól is függ, hogy milyen az adott gyermek személyisége, hozzáállása, képessége. Sajnos a mentális betegségek arányának egyre gyorsabb növekedése figyelhető meg a fiatalok körében.⁶¹ A Szirmabesenyői Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetben 2003-ban holland támogatással végeztek egy projektet.⁶²

⁶⁰http://www.ulnokok.hu/Data/Sites/1/gyerekb%C5%B1n%C3%B6z%C3%A9s-okai-varadi_erika.pdf (letöltés megtekintése:2018. 03.13.) Csemáné Váradi Erika: Gyermek- és fiatalkori bűnözés 22. o.

⁶¹Kósa-Szilárd: Értelmi fogyatékoság és a fiatalok kriminalitása. *BSZ No. 5.* (1989) 46.o.

⁶²Csemáné *i.m.* 24. o.

Ennek keretén belül egy pszichológus által lefolytatott intelligenciateszt (RAVEN) és egy pszichológia-teszt (SDQ) segítségével 100 fiatalkorú fogvatartott intelligenciáját vizsgálták meg. Az eredmény értelmében a vizsgált személyek 64%-a nem érte el az átlagos intelligencia-szintet, azaz értelmi fogyatékosnak vagy alacsony intelligenciájúnak mondható. Ezen eredmények fényében komoly feladat megfelelő programok kidolgozása a szakemberek részéről.

Zárógondolatként és egyfajta megoldási alternatívaként a miskolci székhelyű Laurus Alapítvány egy programját szeretném bemutatni. Az alapítvány hátrányos helyzetű helyi fiatalokkal foglalkozik, tevékenységüket főként a gyermekek iskola utáni szabadidejére fókuszálja, azáltal, hogy nem engedi a fiatalokat az utcán lézengeni, programokat szervez részükre. A vezetés sok éves tapasztalat után döntött úgy, hogy egy teljes iskolai programot dolgoz ki a fiatalok számára, mert problémáik is igen összetettek. A programba szakembereket vontak be, úgy, mint védőnőt, pszichológust, orvost, drogmegelőzéssel foglalkozó szakembereket, mentálhigiéniai szakembereket, tanárokat és jogászt is, mely révén jómagam is a program megszervezésébe kerültem. A legtöbb fiatal nem egyik napról a másikra követ el bűncselekményeket, hanem egy folyamat eredményeként jut el odáig. Azt, hogy ezt a folyamatot megértsük, lássuk honnan indult, és hová tarthat, komplex program keretében térképezhetjük fel. Időt és energiát nem spórolva kell azért küzdenünk, hogy megmutassuk ezeknek a fiataloknak, hogy érdemes elfogadó, a világra nyitott életet élni.